

VOLTAIRE.

REDEVOERING

VAN

KOLONEL ROBERT G. INGERSOLL.

Gehouden voor de Chicago Press Club op 8 October 1892.

UITGEGEVEN DOOR DE

Vereeniging „DE DAGERAAD”.

AMSTERDAM,
1893.

V O L T A I R E.

REDEVOERING

VAN

KOLONEL ROBERT G. INGERSOLL.

Gehouden voor de Chicago Press Club op 8 Oct. 1892.

Dames en Heeren! — De ongelooften van de eene eeuw waren vaak de met glorie gekroonde heiligen van de volgende. De verwoesters van het oude zijn de scheppers van het nieuwe.

In den stroom des tijds gaat het oude heen en het nieuwe wordt oud. Zoowel op geestelijk als op stoffelijk gebied is er groei en afname: bij het graf van de eeuw, die te ruste ging, staan altijd jeugd en blijheid.

De geschiedenis van den vooruitgang der menschheid staat geschreven in de levens der ongelooften; staatkundige rechten hebben wij verkregen door opstandelingen en verraders; vrijheid van geest door de ketters.

Den koning aanvallen was verraad; den priester bestrijden was godslastering. Eeuwen lang waren het zwaard en het kruis bondgenooten. Te zamen vochten zij tegen de rechten van den mensch. Zij verdedigden elkander. Troon en altaar waren tweelingen — twee gieren uit hetzelfde ei.

Jacob I zeide: „Geen bisschop, geen koning.” De koning eigende zich de lichamen der menschen, de priester de zielen toe. De een leefde van belastingen saam gebracht door geweld, de andere van aalmoezen saamgebracht door vrees. Beide waren roovers, beide — bedelaars.

Deze roovers en bedelaars bestuurden twee werelden. De koning maakte wetten, de priester geloofsbelijdenissen. Beide kregen hunne zoogenaamde macht van God; beide waren de agenten van den Eeuwige. Met gekromden rug droeg het volk de lasten van den een, met verbazings open mond ontving het de dogma's van den ander. Wenschte het volk vrij te zijn, dan werd het verpletterd door den koning, en elke

priester was een Herodes, die de kinderen moordde van den geest.

De koning sprak tot het volk: „God maakte ulieden tot boeren, mij tot koning; u om te werken, mij om te genieten; lompen en hutten voor u, feestgewaden en paleizen voor mij.

Hij maakte u om te gehoorzamen, mij om te bevelen. Alzoo is Gods gerechtigheid.” En de priester leerde: „God maakte u ontwetend en gemeen, mij wijs en heilig. Gij zijt de schapen, ik de herder; uw wol behoort mij. Indien gij mij niet gehoorzaamt, zal God u spoedig straffen en u pijnigen ten eeuwigen dage in een andere wereld. Zóó is de genade Gods. Denken is u verboden, want het verstand is oproerig. Gij moogt niet weerspreken, want tegenspraak komt voort uit zelfverheffing. Gij moet gelooven. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore; De hemel is maar een kwestie van ooren.”

Gelukkig voor ons, zijn er opstandelingen geweest, ketters en „godslasteraars”, denkers en onderzoekers, liefhebbers van de vrijheid en mannen van genie, die hun leven gegeven hebben om den toestand der menschheid te verbeteren.

Aan het hoofd van deze heldhaftige armee, — het meest vooraan van allen — staat Voltaire, wiens nagedachtenis wij heden avond eeren.

Voltaire! Een naam die de bewondering der menschen, de kwaadaardigheid der priesters wakker roept! Spreekt dien naam uit in tegenwoordigheid van een geestelijke en gij zult zien, dat gij een oorlogsverklaring geuit hebt. Noem dien naam en van het gelaat des priesters zal het masker van zachtheid wegvallen.

Toen Voltaire geboren werd was zijn land gedurende veertien eeuwen gechristianiseerd — niet geciviliseerd.

Een duizend jaar lang had de godsdienst van „vrede en goede gezindheid” geheerscht.

Onder de goedertieren heerschappij van de algemeene „liefde” had elk gerechtshof zijn martelkamer; elke priester steunde op de duimschroef en de pijnbank. Dank zij het gezegende evangelie was alle wetenschap gebannen. Uwe edelste gedachten uit te spreken, uwe medemenschen te beleeren, te onderzoeken voor u zelve, te vorschen naar waarheid: dat alles was *misdaad*, en de Heilige Moederkerk vervolgde de „misdadigers” met het zwaard en den brandstapel.

Alle schrijvers hingen af van de genade van vorsten en priesters. De meesten kwamen in de gevangenis terecht, verarmd door boeten en kosten of werden verbannen of ter dood gebracht. Den weinigen tijd dien de beul overhield van zijne beroepsbezigheden, besteedde hij om boeken te verbranden.

Toen Voltaire werd geboren, heerschte de kerk over Frankrijk als over haar eigendom. Het was een tijdperk van algemeen zedenbederf. De priesters waren meerendeels lichtmissen, de rechters wreed en veil. Het koninklijk paleis was een bordel. De edelen waren lafhartig, aanmatigend, trotsch en wreed in de hoogste mate. 't Gemeene volk werd als beesten behandeld. Duizend jaren had de kerk noodig gehad om dien gelukkigen staat van zaken voort te brengen.

De zaden der revolutie werden onbewust uitgestrooid door iederen edele, door elken priester. Langzaam ontkiemden zij in de harten der rampzaligen; zij werden gedrenkt door de tranen van menigen doodstrijd; zij begonnen vrucht te dragen: er ontstond een zwak verlangen naar bloed. Werklui, verbrand door de zon, gebogen door den arbeid, misvormd door gebrek, zagen op naar de blanke halzen van statige dames en dachten er over ze af te snijden.

Voltaire was uit het volk. In de taal van dien tijd: hij had geen voorvaderen.

Zijn ware naam was François Marie Arouet. Zijne moeder heete Marguerite d' Aumard. Zij stierf toen hij zeven jaar oud was. Hij had een ouderen broeder die zeer vroom was, erg *fin*, 'n vervelende vent. De abt de Chaulieu was zijn peetoom, en, hoewel abt, was de man vrij óngeloovig en gaf geen zier om zijn godsdienst, behalve als 't op zijn salaris aankwam. Voltaire's vader wenschte van zijn zoon een rechtsgeleerde te maken, maar daar had de jongen geen smaak in. Op tienjarigen leeftijd kwam hij op de Lodewijk de Groote-school. Deze werd gehouden door de Jezuïten en hier bleef hij tot op zeventienjarigen leeftijd zonder ooit eene andere te bezoeken. Volgens Voltaire zelven leerde hij er niets dan wat Grieksch, een goede dosis Latijn, en veel nonsens. Geen aardrijkskunde, geen geschiedenis, geen wiskunde of andere wetenschap werd daar onderwezen.

Op zeventienjarigen leeftijd besloot Voltaire zijn leven te wijden aan de letteren. Zijn vader zeide, sprekende van zijn beide zonen, François en Armand; „Ik heb een paar gekken tot zonen; de een in verzen, de ander in proza.” In 1713 werd Voltaire staatsman op kleinen schaal. Met den Franschen gezant ging hij naar den Haag. Daar werd hij verliefd. De moeder van zijn meisje wees hem af. Toen zond Voltaire zijne kleeren aan zijne geliefde, opdat ze hem kon bezoeken. Dat werd ontdekt en hij kreeg ontslag. Hij schreef haar een brief, waarin men reeds Voltaire proeven kan:

„Stel u zelve niet bloot aan den toorn van uwe moeder. Gij weet waartoe zij in staat is, en hebt het maar al te zeer ondervonden. Huichel, dat is uw eenigste kans. Vertel haar, dat gij mij hebt vergeten, dat gij mij haat. Dan, na haar, dat wijs gemaakt te hebben, kunt ge mij zooveel te meer lief hebben.”

Toen dit bekend werd, werd Voltaire door zijn vader onterfd. Tevens wist de man zich een bevel tot inhechtenisneming van zijn zoon te verschaffen en gaf hem de keuze naar de gevangenis te gaan of in den vreemde.

Eindelijk stemde Voltaire toe rechtsgeleerde te worden; hij zegt: „reeds een week ben ik aan 't werk op het bureau van een procureur om de kunsten van een beunhaas te leeren.” In dezen tijd nam hij deel aan een wedstrijd, door een gedicht te maken op de edelmoedigheid des konings, die het koor van de Nôtre Dame had laten bouwen. Hij won den prijs niet. Reeds spoedig leerde hij bij den procureur de „rechten” haten. Hij begon poezie, vooral drama's te schrijven. Groote vraagstukken brachten toen de gemoederen in beweging, vraagstukken die een stroom van licht werpen over dat tijdperk.

Voltaire stelde toen nog weinig belang in hetgeen er omging in de wereld, bemoeide zich nog weinig met godsdienst en regeering. Hij vervaardigde blij- en treurspelen: alle voortbrengselen zijner fantasie waren als schoongevleugelde vinders. Daar werd hij beschuldigd eenige bijtende hekelichten geschreven te hebben, en hij werd verbannen naar Tulle, driehonderd mijlen verwijderd. Uit deze plaats schreef hij in zijn eigenaardigen stijl: „Ik ben op een kasteel, een plaats, die de aangenaamste van de wereld zou zijn, ware

ik er niet heen *verbannen*, en waar niets aan mijn geluk ontbreekt dan de vrijheid om weg te gaan. Het zou heerlijk zijn hier te blijven, als ik alleen maar permissie had om heen te gaan.” Eindelijk werd den balling vergund terug te keeren. Weldra werd hij opnieuw in hechtenis genomen en naar de Bastille gezonden, waar hij bijna een jaar moest blijven. In die gevangenis wisselde hij zijn naam tegen die van Voltaire en daaronder was hij sedert bekend. Voltaire begon te denken, te twifelen, te onderzoeken. Hij bestudeerde de geschiedenis van de kerk en den godsdienst. Hij vond dat de godsdienst van zijn tijd rustte op de openbaring door de Schrift, de onfeilbaarheid der kerk, de droomen van krankzinnige kluizenaars, de vergissingen en leugens van heiligen, de hysterie van nonnen, de slimheid der priesters en de domheid des volks. Hij vond dat keizer Konstantijn, die het Christendom tot heerschappij bracht, zijne gemalin Fausta en zijn oudsten zoon Crispus vermoordde, in hetzelfde jaar, waarin hij 't concilie van Nicea bijeen riep om te beslissen of Christus een mensch of wel de zoon van God was. Het concilie besloot in 325 dat Christus één was met den Vader. Hij vond dat de kerk, ten opzichte van de kwestie over de goddelijkheid van haar „Verlosser” bijna alles te danken had aan een man, die zijn vrouw, aan een vader, die zijn zoon ombracht. Hij vond dat Theodosius in 381 een kerkvergadering te Constantinopel bijeen riep, die verklaarde dat de Heilige Geest uitging van den Vader; dat Theodosius de jongere in 431 een concilie hield te Ephesus dat de Maagd Maria verklaarde de „Moeder Gods” te zijn; dat keizer Marcianus in 451 een concilie bijeen riep te Chalcedon, dat verklaarde dat Christus twee willen had: dat Pagnatius er een vergaderde in 680, dat verklaarde dat Christus twee naturen had, voor elken wil één; en dat in 1274 op 't concilie het belangrijk feit ontdekt werd, dat de Heilige Geest niet alleen „uitging” van den Vader, maar tegelijkertijd ook van den Zoon.

En Voltaire kreeg den naam van „spotter”! Waarmede dreef hij den spot? Hij dreef den spot met vorsten, die zich niets lieten gelegen liggen aan het lijden hunner onderdanen, Hij spotte met de getitelde domkoppen van zijn tijd. Hij spotte met het zedenbederf der hoven; met de veilheid, ty-

rannie en brutaliteit der rechters. Hij spotte met de dwaze en wreede wetten, met barbaarsche gewoonten. Hij belachte pausen en priesters, en alle schijnheiligen ter wereld. Hij stak den draak met wijsgeeren die het bijgeloof verdedigden. Hij bespote de ontzettende laagheid van zijn tijd.

Men heeft op hem gescholden, omdat hij den spot gebruikt als wapen.... De schijnheiligheid had altijd het land aan hartelijk gelach, en dit zal wel zoo blijven. Voltaire was meester in het spotten. Hij vond de ontwetende menigte beheerscht door een kleine doch slimme en wreede minderheid. Voltaire wist van nature het mogelijke van het onmogelijke te onderscheiden. Voltaire had begrip van afmeting en zoo kon hij de misgeboorten van den geest — de *non sequiter's* van zijn tijd bespotten. Aristoteles had gezegd dat de vrouwen meer tanden hebben dan de mannen. Dit werd herhaald en nog eens herhaald door de katholieke geleerden van de achttiende eeuw. Voltaire telde de tanden. De rest was tevreden met „men zegt.”

Wij kunnen een denkbeeld krijgen van den toestand waarin Frankrijk toen verkeerde uit het feit, dat Voltaire Engeland beschouwde als het land der vrijheid. Hij las de werken van Newton, en gaf later diens wijsbegeerte aan Frankrijk. Voltaire was de apostel van het gezond verstand. Hij was een vijand der alchemie, niet alleen op 't gebied der taal maar ook inde wetenschap. Een enkele regel van hem is voldoende zijn oordeel te kenschetsen. Hij zegt: Om ijzer tot goud te maken zijn twee dingen noodig, ten eerste: de vernietiging van het ijzer; ten tweede de schepping van goud.

Voltaire was iemand van goed humeur, van een prettigen aard, een blijmoedig mensch. Hij verafschuwde uit den grond van zijn hart het geloof van Kalvijn, die sombere, strenge onnatuurlijke leer. Hij had medelijden met hen, die den godsdienst noodig hadden om eerlijk en blijmoedig te zijn. Hij had den moed het tegenwoordige te genieten en was wijsgeer genoeg om kalm af te wachten wat de toekomst brengen mocht.

En toch heeft de Christelijke wereld langer dan 150 jaren tegen den invloed van dezen man gevochten, zijn nagedachtenis belasterd. Van elken Christelijke kansel heeft zijn naam weerklonken met smaad en hoon, elke kansel is een munt ge-

weest waar leugens en lastering werd geslagen. Hij is gelijkelijk beschuldigt door protestanten en katholieken.

Jaren lang overgoot deze rustelooze man Europa met de voortbrengselen van zijn geest. Verhandelingen, punt-dichten, heldenzangen, blij- en treurspelen, geschiedenis, gedichten, novellen: zij vertegenwoordigen elken vorm en iedere hoedanigheid van den menschelijken geest. Op hetzelfde oogenblik, tot over de ooren in het werk zittend, wist hij tijd te vinden voor wijsgeerige overpeinzingen, geld te verdienen als een millionnair, deel te nemen aan de beuzelpraat der hoven, zich te bemoeien met de schandalen der priesters. Toch waren zijn ooren gespits voor iedere nieuwe ontdekking, voor iedere nieuwe leer van een filosoof, en in deze Babylonische warboel vergat hij geen oogenblik het monster van het bijgeloof te bestrijden.

Hij waakte met de honderd oogen van een Argus; waar hij sloeg, sloeg hij met reuzenhand.

Hij was voorspoedig in de hoogste mate. Hij leefde als een prins, werd een macht in Europa. Voltaire, ten spijt van zijn omgeving, in spijt van algemeene tyrannie en onderdrukking, geloofde in God en wat hij den godsdienst der natuur placht te noemen. Hij viel aan op het geloof van zijn tijd, omdat het onteerend was voor *zijn* God. Hij stelde zich de Godheid voor als een vader, een fontein van rechtvaardigheid, wijsheid en genade en het geloof van de katholieke kerk schilderde hem een wezen vol van wreedheid en domheid. Hij bestreed den Bijbel met alle wapens die hem ten dienste stonden. Hij bestreed de bijbelsche aardkunde en sterrenkunde, de bijbelsche gerechtigheid, de wetten en gebruiken daarin geschilderd, de dwaze en nuttelooze wonderen, de ongerijmde mirakels, de krankzinnige voorspellingen, wreede bedreigingen en buitensporige beloften. Terzelfder tijd prees hij den God der natuur, den God, die ons regen geeft en zonneschijn, voedsel en bloemen, gezondheid en geluk.

In 1755 teisterde een vreeselijke aardbeving Lissabon. Deze ontzettende ramp was als een ontzagwekkend vraagteeken. De optimist was wel gedwongen te vragen: „Wat deed God op dat oogenblik? Waarom verpletterde de Almachtige dui-

zenden van zijne arme kinderen op hetzelfde oogenblik dat zij hem dankten op hunne knieën? Als er aardbeving moest wezen, waarom dan niet in onbewoonde woestijn, waarom niet in een onbezochte zee?" Dit ontzettende voorval bracht verandering in de meeningen van Voltaire. Hij werd overtuigd dat deze wereld niet juist de best mogelijke is. Hij werd overtuigd dat ellende ellende is, hier, nu en ten eeuwigden dage.

Voltaire, van alle kanten aangevallen, vocht met ieder wapen dat spot, logica, rede, hoon, verachting, verhevenheid of verontwaardiging konden uitvinden of gebruiken. Vaak verdedigde hij zich, en zijne verdediging was een beleediging; vaak trok hij 't een of ander in, en zijn intrekking maakte de zaak nog duizendmaal slechter dan zij te voren was; hij nam het terug door meer te geven; in den vorm van een lofspraak geeselde hij zijn tegenstander; in zijn lof was gif gemengd; dikwijls stelde hij iets op den voorgrond door het in te trekken; hield het staande door de terugname. Hij was niet van plan den priesters de voldoening te schenken van hem te zien lijden of branden; wat deze taktiek aangaat schrijft hij zelf:

„Men zegt dat ik dit of dat moet intrekken. Met alle plezier, Ik wil wel verklaren dat Pascal altijd gelijk heeft. Dat, indien Lukas en Markus elkaar weerspreken, dit alleenlijk een nieuw bewijs is voor de waarheid van den godsdienst, n.l. voor hen, die weten hoe ze zulke dingen moeten opvatten, en dat een ander merkwaardig bewijs voor den godsdienst ligt in het feit, dat hij onbegrijpelijk is. Zelfs wil ik toegeven dat alle priesters lieve, belangelooze menschen zijn; dat Jezuiten eerlijke lui zijn; dat monniken niet trotsch zijn, niet houden van kuiperij, en dat hun reuk aangenaam is; dat de Heilige Inquisitie een triomf van menschelijkheid en verdraagzaamheid is. Kortom, ik wil alles zeggen wat men van mij begeert, verondersteld dat men mij met rust laat en niet iemand vervolgt, die niemand leed deed.”

Hij besteedde de beste jaren van zijn bewonderenswaardig leven om de onderdrukten te steunen, de zwakken te beschermen, schandelijke regeeringsbesluiten prijs te geven aan de verachting, de wetten van Frankrijk te hervormen, de pijnbank af te schaffen, de rechters een schooner inzicht te geven in hunne taak, koningen te onderwijzen, het volk te beleeren, en om te

verbannen uit de harten der menschen den zin en den smaak voor den oorlog.

Voltaire was geen heilige. Hij was veel beter dan een Heilige. De meeste Christenen van zijn tijd hielden hun godsdienst niet voor dagelijksch gebruik, maar voor tijden van rampspoed, zooals schepen reddingsbooten meevoeren, alleen om gebruikt te worden in geval van nood.

Voltaire geloofde in den godsdienst der humaniteit — van goede en edelmoedige daden. Vele eeuwen lang had de kerk de deugd zoo leelijk, zuur en koud afgeschilderd, dat de ondeugd er mooi bij was. Voltaire leerde de schoonheid van het nuttige; de hatelijkheid en leelijkheid van 't bijgeloof. Laat mij u mededeelen wat Goethe, de groote Duitscher, zegt van Voltaire: „Indien gij verlangt: diepte, genie, verbeelding, smaak, verstand, gevoel, wijsbegeerte, verheffing, oorspronkelijkheid, natuur, geest, gemakelijkheid, buigzaamheid, juistheid, kunst, volheid, veranderlijkheid, vruchtbaarheid, warmte betoovering, bevalligheid kracht, adelaarsvlucht, breede opvatting, leerzaamheid, ware toon, beschaafdheid, zoetvloeiendheid, keurigheid, korrektheid, zuiverheid, reinheid, welsprekendheid, harmonie, schittering, vlugheid, levendigheid, algemeenheid, kortom volmaaktheid, wendt u dan tot Voltaire.”

Zelfs Carlyle, die oude Schotsche bulhond, was gedwongen te verklaren dat Voltaire de genadestoot toebracht aan het moderne bijgeloof. Het was de hand van Voltaire die het zaad der vrijheid zaaide in de harten en den geest van Franklin, Jefferson en Thomas Paine.

Toulouse was een begunstigde stad, rijk in reliquien. Het volk was er even onwetend als de houten beelden in hunne kerken. Maar zij hadden in hun bezit de verdroogde beenderen van zeven apostelen; de beenderen van vele kinderen door Herodes vermoord; stukken van een gewaad van de maagd Maria; en stapels koppen en geraamten van Heiligen. In deze stad vierde het volk elk jaar twee heilige gebeurtenissen, met groote staatsie: De verbanning der Hugenoten en het gezegende bloedbad van den Barthelomaeus nacht. Ja, de burgers van Toulouse waren opgevoed en beschaafd door de kerk. Enkele protestanten, welwillende lui, want zij waren in de minderheid,

leefden temidden van deze tijgers en jakhalzen. Een dezer protestanten was Jean Calas, een kleinhandelaar in droogerijen. Veertig jaren had hij zijn zaak gedreven; geen smet kleeft er op zijn karakter. Hij had een vrouw en zes kinderen, vier zoons en twee dochters. Een zijner zonen werd Katholiek. De oudste, Marc Antoine, had een afkeer van vaders beroep en studeerde in de rechten; hij kon echter geen practijk uitoefenen tenzij hij katholiek werd. Toch beproefde hij het door zijn protestantisme te verbergen. Hij werd ontdekt... werd somber, ontmoedigd, tot hij zich ten laatste ophing in zijns vaders winkel. De vromen van Toulouse verspreidden toen het gerucht dat zijne ouders hem hadden vermoord om te voorkomen dat hij katholiek werd. Op deze vreeselijke beschuldiging werden vader, moeder, een zoon, een meid, en een gast bij hen vertoevende, in hechtenis genomen. De doode zoon werd als een martelaar beschouwd en de kerk nam het lijk in beslag. Dit gebeurde in 1761. Een zoogenaamd onderzoek had plaats. Geen bewijs kon er gegeven worden, alles ging af op „men zegt.” Alle feiten pleitten ten gunste van den beschuldigde. Niets sprak tegen hem.

Jean Calas werd echter veroordeeld tot pijniging en dood door 't rad. Dit was op 9 Maart 1762, en het vonnis zou den volgenden dag voltrokken worden. Op den morgen van den 10^{den} werd de vader naar de martelkamer gebracht. Bij de polsgewrichten werd hij gebonden aan een ijzeren ring in den muur, 4 voet van den grond, zijn voeten aan een anderen ring in den grond. Daarop werden touwen en kettingen aangehaald tot alle gewrichten van armen en beenen verrekt waren. Daarop werd hij ondervraagd. Hij verklaarde onschuldig te zijn. Opnieuw werden de touwen aangehaald, zoodat het leven bijna uit het afgemartelde lichaam ontsnapte; doch hij bleef flink. Dit noemde men *la question ordinaire*. Opnieuw vermaanden de magistraten het slachtoffer schuld te bekennen, en opnieuw weigerde hij zeggende dat er niets te bekennen viel. Nu kwam *la question extraordinaire*. In den mond van het slachtoffer werd een trechter geplaatst waarin drie pinten water werden gedaan. Op deze wijs werden dertig pinten water in het lichaam van den ongelukkige geperst. De pijn was onbeschrijfelijk maar Jean Calas bleef flink. Toen werd

hij op een mestkar naar het schavot gebracht, en werd op het houten kruis gebonden dat daarop lag. De beul nam daarop een ijzeren bout en brak daarmede elk been en elke arm op twee plaatsen, in 't geheel met elf slagen. Daarop liet men hem sterven. Nog twee uren leefde de ongelukkige, tot het einde zijn onschuld betuigende. Eindelijk worgde de beul hem omdat het te langzaam ging. Daarop werd het gemartelde, bloedende, gebroken lijk met kettingen aan een paal bevestigd en verbrand. Dat alles was een schouwspel, een feestje voor de wilden van Toulouse. Wat zouden die lui wel gedaan hebben, als hun hart niet verzacht ware geworden door de *blijde boodschap van groote vreugde, vrede op aarde, in allen menschen een welbehagen?* Maar dat is nog niet alles. Het eigendom van de familie werd verbeurd verklaard, de zoon werd in vrijheid gesteld op voorwaarde dat hij katholiek werd; de meid indien ze in een klooster ging. De beide dochters werden eveneens naar een klooster verwezen, en de weduwe met haar gebroken hart mocht gaan, waarheen ze wilde.

Voltaire hoorde van dit geval. In een oogwenk stond zijn ziel in vlam. Hij nam een der zoons tot zich, thuis. Hij schreef een geschiedenis van het geval. Schreef er over aan koningen en koninginnen, kanseliers en advocaten. Als er geld noodig was, hij gaf het. Jaren lang vervulde hij Europa met den weerklink der zuchten van Jean Calas. Eindelijk kreeg hij zijn zin: Het verschrikkelijke vonnis werd herroepen, het arme slachtoffer onschuldig verklaard, en duizenden guldens bijeen gebracht om de moeder en hare familie te steunen. Dat was het werk van Voltaire.

Sirven, een protestant, leefde in Languedoc met zijn vrouw en drie dochters. De huisbewaarder van den bisschop oordeelde 't noodig een der meisjes katholiek te maken. Volgens de wet mocht de bisschop een kind aan Protestantsche ouders ontnemen om de ziel te redden. 't Meisje werd dus genomen en naar een klooster gebracht. Zij vluchtte echter vandaar naar hare ouders. Haar lichaam was bedekt met de striemen van de kloosterzweep. „Laat de kinderen tot mij komen.” Het kind was waanzinnig. Plotseling verdween zij, en een dag of wat later werd haar lijk gevonden in een put, ongeveer drie mijlen van haar huis.

't Gerucht werd verbreid dat haar huisgenooten haar hadden vermoord om te voorkomen dat zij katholiek werd. Dat gebeurde op korten afstand van de Christelijke stad Toulouse terwijl Jean Calas in de gevangenis zat. De Sirven's wisten, dat een „onderzoek” zou uitloopen op een veroordeeling. Zij vluchtten. In hunne afwezigheid werden zij veroordeeld, hunne bezittingen verbeurd verklaard; de ouders moesten sterven door beulshand, de dochters onder de galg staan tijdens de terechtstelling hunner moeder, om daarna verbannen te worden. De familie vluchtte in 't hart van den winter; een gehuwde dochter beviel van een kind te midden van de sneeuwvelden der Alpen; de moeder stierf; en de vader, eindelijk Zwitserland bereikend, bezat geen middelen van bestaan. Zij gingen tot Voltaire; hij nam ook hunne zaak op zich, verzorgde hen en gaf hun de middelen om te leven. Al zijn best deed hij om een vonnis te vernietigen dat reeds vóór negen lange, moeilijke jaren over hen was uitgesproken. Koningen vroeg hij om geld, Katharina II van Rusland en vele anderen. Weer werd zijn pogen gekroond. Hij zegt zelf: de Sirvens werden aangeklaagd en veroordeeld in twee uren in Januari 1762, en nu in Januari 1772, na tien jaren werk, zijn zij hersteld in hunne rechten. Dit was het werk van Voltaire. Waarom haten de vereerders van God de vrienden der menschen?

Espinasse was een protestant van deftige familie. In 1740 ontving hij ten zijnent een protestantsch geestelijke, wien hij voedsel en logies verstrekke. In een land waar priesters de gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan vertelden was dit natuurlijk een misdaad. Espinasse werd ondervraagd, en veroordeeld tot levenslange galeistraaf. Toen hij drie-en-twintig jaren gevangen had gezeten hoorde Voltaire van 't geval, en door zijn toedoen werd hij in vrijheid gesteld en teruggegeven aan zijn familie. Dit was het werk van Voltaire.

Het zou ons te ver voeren hier het geval te vertellen van generaal Lally, van den Engelschen generaal Byng, van de nicht van Corneille, den Jezuit Adam, van de schrijvers, dichters, tooneelspelers, weduwen en weezen tot wier nut hij zijn invloed, geld en tijd aanwendde. Maar ik wil een ander geval vertellen. In 1765 was in de stad Abbeville een oud, houten

kruis op een brug opzettelijk beschadigd: er waren stukken afgesneden met een mes, een vreeselijke misdaad. Want 'n paar kruisgewijs aaneengespijkerde latten zijn veel heiliger dan vleesch en bloed. Twee jongelieden werden verdacht van deze euvelaad: de ridder de la Barre, en d'Etallonde. De laatste vluchtte naar Duitschland en nam dienst als gemeen soldaat. La Barre bleef. Hij werd veroordeeld zonder het minste bewijs, evenals d'Etallonde. Hun vonnis luidde: marteling, de gewone en buitengewone; ten tweede: hunne tongen moeten bij den wortel uitgetrokken worden met ijzeren tangen; ten derde: hunne rechterhanden worden afgekapt aan de kerkdeur; ten vierde: zij worden aan staken gebonden en met zacht vuur verbrand. „Vergeef ons onze schulden zooals wij vergeven onze schuldenaren.” Gedachtig aan deze leer verzachtten de rechters in zooverre hun vonnis dat zij zouden onthoofd worden vóór de verbranding. Men ging in hooger beroep te Parijs; 't geval werd onderzocht door 25 rechters doorkneed in de wetten, en het vonnis werd bevestigd. Het werd aan la Barre voltrokken op den 1^e Juli 1776.

Voltaire vocht steeds met ieder wapen dat zijn genie kon gebruiken. Het staat fatsoenlijk te zeggen, dat hij oppervlakkig was. Dit kwam, omdat hij niet dom was. Hij dacht dat God zelfs geen priester voor eeuwig verdoemen zou. Dit werd beschouwd als Godslastering. Hadde hij een sekte gesticht, zich gouverneur gemaakt van een provincie, een stuk of wat ketters op zacht vuur verbrand, dan had hij de bewondering, eerbied en liefde gewonnen van de Christelijke wereld. Hadde hij slechts voorgewend de fabels uit de oudheid te gelooven, Latijnsche gebeden gemompeld, kralen geteld, zichzelf bekruist, dan was hij nu in den hemel, misschien met het gezicht op de verdoemden.

Hadde hij alleenlijk geloofd in 't geloof van zijn tijd, toegegeven dat een God met oneindige macht en genade, millioenen en billioenen van wezens schiep om eeuwige pijn te lijden ter zake van zijn beroemde gerechtigheid; had hij de macht van zijn woord ter beschikking gesteld van een slimmen en wreeden Italiaanschen Paus, die hem toestond de ziel van zijne minnares te „redder” door fatsoenlijke vrouwen naar de hel te vloeken;

had hij de lucht vervuld met de kreten der gemartelden, de muziek van de pijnbank, dan... zou hij nu bekend zijn als St. Voltaire.

Inplaats van dat te doen sloot hij uit eigen wil zijn oogen voor „het licht van het evangelie”, onderzocht de bijbel voor zich zelven, streed voor vrijheid van geest, hielp de zwakken, verzette zich tegen de pijniging van menschen, beriep zich op de rede, trachtte algemeene verdraagzaamheid in te voeren, steunde wie hulp noodig had. Hij betoogde dat de oorsprong van alle godsdiensten dezelfde is, dezelfde mysteries, dezelfde wonderen, hetzelfde bedrog, dezelfde tempels en ceremonies dezelfde soort van stichters, apostels en bedrogenen, dezelfde beloften en bedreigingen, dezelfde voorwendsels van goedheid en vergevensgezindheid, en dezelfde vervolging en moorddij. Hij bewees dat godsdienst haat kweekt — wijsbegeerte vriendschap, en dat boven de rechten der Goden gaan de rechten van den mensch. Dat waren zijne misdaden. Moest men erkennen dat hij gestorven was met een lach op de lippen, dan zouden anderen zijn voorbeeld volgen, totdat niemand meer overbleef om als fakkel te dienen bij de heilige vuren van de *auto's da fe*. Het zou niet passen voor een zoo groot, zoo voorspoedig vijand der kerk, te sterven zonder een kreet van schrik, een beving van berouw, een gebed ingegeven door ontzettenden angst, uitgesproken door lippen bedekt met bloed en schuim. Eeuwen lang hebben de theologanten beweerd dat een ongeloovige, een vrijgeest, iemand die sprak en schreef tegen hun geloof, niet met kalmte den dood kon ingaan; dat op het laatste oogenblik God zijn geweten zou vullen met de slangen van 't berouw. Duizend jaren lang hebben de priesters de feiten verdraaid om deze theorie, deze afschuwelijke opvatting van den plicht des menschen en de rechtvaardigheid Gods staande te houden.

Hij was een oud man geworden van 84 jaar. Hij was omringd geweest met alle gemakken, alle genoegens des levens. Hij was rijk, de rijkste schrijver dien de wereld nog gezien had. Hij was een koning van 't verstand, een die zijn eigen troon gebouwd had. De God der katholieken had hem ten minste den schijn van succes gegund. Zijne laatste levensjaren waren vervuld door de opgewondenheid van vleierij, van vereering bijna. De priesters werden beangst. Zij begonnen te vreezen

dat God in de veelheid zijner bezigheden wel eens kon vergeten in Voltaire een schrikwekkend voorbeeld te stellen.

Tegen 't eind van Mei-1778 werd in Parijs gefluisterd dat Voltaire stervende was. Twee dagen voor zijn dood riep zijn neef den pastoor van St. Sulpice en den abt Gautier, en bracht hen in de ziekenkamer bij zijn oom, die, hoorende wie hij geroepen had, zeide, „O zoo, doe hen mijn complimenten en dank ze.” De abt sprak enkele woorden tot hem en vermaande hem tot geduld. Daarop trad de pastoor van St. Sulpice naar voren, en zich zelven aanmeldend, vroeg hij met stemverheffing aan Voltaire of deze de goddelijkheid erkende van onzen Heer Jezus Christus. De zieke duwde met zijn hand tegen de kap van den pastoor, trachtend hem te verwijderen, en, zich plotseeling omkeerend, zeide hij: „laat mij sterven in vrede.” De pastoor scheen te meenen dat zijn hooge persoonlijkheid bezoedeld was door de aanraking van den wijsgeer. Hij liet zich door de meid afborstelen en vertrok met den abt. Voltaire stierf op 30 Mei 1778, zegt Wagnière, 's avonds om kwart over elf, in de volmaaktste kalmte. Eenige oogenblikken vóór dat hij den geest gaf nam hij de hand van Morand, zijn kamerdienaar, die bij hem waakte, en zeide met een hartelijke druk, „Vaarwel mijn beste Morand, ik ga heen.” Dit waren zijn laatste woorden. Gelijk een kalme rivier met groene, schaduwrijke oevers vloeide hij zonder een zuchtje in de groote, golfvrije zee waar het leven *rust* is.

Van dit sterven, zoo eenvoudig en kalm, zoo liefelijk, filosofisch, en zacht, zoo natuurlijk en vredig; van deze woorden zoo geheel vrij van opgeschroefdheid en komediespel zijn al de verschrikkelijke tooneelen, al de wanhopige uitroepen gemaakt. Van deze gegevens en van deze alleen, of, beter nog in spijt van deze feiten, zijn door priesters en geestelijken, en hunne dupes al de schaamteloze leugens gesponnen betreffende den dood van dien grooten en wondervollen man. Een man, vergeleken met wien al zijn lasteraars, doode en levende, niets zijn dan stof en ongedierte! Hebben alle priesters van Rome zooveel voor het rijk der kennis gedaan als Giordano Bruno? Deden alle priesters van Frankrijk te zamen zooveel voor de beschaving der wereld als Voltaire en Diderot? Heb-

ben alle dominees van Schotland zooveel toegevoegd aan de som der menschelijke kennis als David Hume? Hebben alle geestelijken, monniken, paters, dominees, pastoors, rabbis, kardinalen en pausen, van den eersten Pinksterdag tot op heden zooveel gedaan voor de menschelijke vrijheid als Thomas Paine? Wat zou de wereld zijn als er nooit vrijdenkers geweest waren? Vrijdenkers zijn de dapperen, de schrandere mannen geweest, de bloem der wereld, de voorloopers en wegbereiders van den gezegenden dag van vrijheid en liefde, de edelmoedige geesten van een onwaardig verleden; de ware zieners en profeten van ons ras; de groote, ridderlijke zielen; heldhaftige overwinnaars op de slagvelden der gedachte, de crediteuren van de toekomst.

In die dagen werden de wijsgeeren — d. w. z. de denkers — niet begraven in gewijde aarde. Men vreesde, dat zij de asch van de „rechtvaardigen” mochten besmetten. Ook was men bang, dat zij op den dag der opstanding, te midden van de algemeene verwarring, misschien gelegenheid zouden vinden steelsgewijs den hemel in te gaan. Sommigen werden dus verbrand en hun asch in den wind gestrooid; anderen bleven liggen ten prooi voor de wilde beesten; weer anderen werden begraven in ongewijden grond. Voltaire kende de historie van Adrienne Le Cœur, een schoone tooneelspeelster, welke men niet in gewijde aarde begraven wilde.

En — wij stellen er nu eenmaal belang in, wat er zal worden van ons lijk. Op dit punt was Voltaire zeer gevoelig, en het was om een fatsoenlijke begrafenis, dat hij kort voor zijn dood het komediespel afspeelde van biecht, absolutie en 't heilig sacrament. De priesters wisten dat hij 't niet uit overtuiging deed; Voltaire wist, dat zij niet zouden toestaan dat hij op een kerkhof van Parijs begraven werd. Zijn dood werd geheim gehouden. De Abt Mignot bracht alles in gereedheid voor zijne begrafenis te Romilli aan de Seine meer dan honderd mijlen van Parijs.

Op Zondagavond, den laatsten Mei 1778, werd het lijk van Voltaire, gekleed in een kamerjapon als een afgeleefd grijsaard, in een rijtuig geplaatst zoodanig dat het een levend mensch scheen. Een knecht nam daarbij plaats om het in den ver-

eischen stand te houden. Zes paarden werden er voor gespannen, opdat het volk zou denken, dat een groot heer naar zijne landgoederen ging. Een ander rijtuig volgde, waarin eenige verwanten van Voltaire. Den geheelen nacht reisde men door, en den volgenden dag kwam men aan het kerkhof van de abdij. De noodige papieren werden getoond, de mis gevierd in tegenwoordigheid van het lijk en Voltaire werd begraven. Weinige oogenblikken later ontving de prior, die „uit liefde een schop aarde gegeven had” van zijn bisschop een dreigenden brief, waarin deze 't begraven van Voltaire verbood. Maar 't was te laat. Men kon hem toen niet weer vervoeren, en zijn overschot rustte ongestoord tot 1791.

Voltaire was dood. De fondamenten van staat en troon waren ondermijnd. Het volk werd bekend met zijne koningen, en begon de priesters te doorzien. Onbekende mannen, geboren in ellende en gebrek, kwamen op naar het licht en hunne sombere gezichten teekenden zich af tegen de duisternis. Arbeid en gedachte werden vrienden. De monsters van den nacht, en de engelen van het morgenrood, de eersten denkende aan wraak, de laatsten, droomende van vrijheid, gelijkheid en broederschap. Gedurende 400 jaren was de Bastille als het ware het zinnebeeld geweest der verdrukking. Binnen hare muren waren de besten omgekomen. Zij was als een voortdurende bedreiging. Zij was stellig het laatste, vaak reeds het eerste argument van den koning en den priester. Haar krochten, vochtig en duister, hare massieve torens, geheime kelders en martelingen loochenden als 't ware het bestaan van God. In 1789 op den 14en Juli bestormde en nam het volk, waanzinnig van ellende, de Bastille. En hun strijdkreet was *Vive Voltaire*.

In 1791 werd vergunning verleend om de asch van Voltaire te plaatsen in het Pantheon. Hij was begraven op 110 mijlen van Parijs. Begraven steelsgewijs, opgehaald door de geheele natie. Een begrafenisstoet van 100 mijlen; elk dorp met zijn vlaggen en eerebogen; ieder verlangend den wijsgeer van Frankrijk — den wreker van Calas — den verdelger van het bijgeloof te eeren! Te Parijs ging de stoet langs de St. Antoinestraat. Hier hield men stil, en gedurende eene nacht rustte het lijk van Voltaire op de ruïnen der Bastille; rustte in triomf

en glorie op gevallen muur en verbroken poort; op vergruizelde steenhoop nat van vocht en tranen, op verroeste ketens, en bouten en grendels, boven de kelderholen duister en diep, waar het licht verdwenen was uit menschenlevens, en de hoop gestorven in gebroken harten. De overwinnaar rustend op de overwonnenen. Zoo troonde het lijk van Voltaire, uit wiens geest de Dageraad was neergedaald, op de Bastille, de gevallen vesting van den nacht.

Op dat oogenblik moet, dunkt mij de asch nog even het oude vuur gevoeld hebben; en de oude lach moet nogmaals verschenen zijn op het gelaat van den doode.

En terwijl de menigte sidderde van liefde en vrees hoorde men een priester roepen: „God zal gewroken worden.”

Het graf van Voltaire werd in 1814 geschonden. De kreet van den priester: „God zal gewroken worden!” had vrucht gedragen. Priesters kruipende in de schaduw, met gezichten somber als de nacht, — vampyrs — dolven het lijk op in naam van het evangelie. Zij voerden het lijk van Voltaire weg. De graftombe was ledig: God was gewroken. Maar de wereld is vervuld van Voltaire's roem. De mensch heeft overwonnen!

Welk kardinaal, welk bisschop, welk priester verhief zijn stem voor de rechten van den mensch? Welk geestelijke of edele koos de zijde van den verdrukte, den boer? Wie klaagde het verschrikkelijke strafwetboek aan — de marteling van verdachte personen? Welk priester pleitte voor burgerlijke vrijheid? Welk bisschop had medelijden met de slachtoffers op de pijnbank? Is er in Frankrijk het graf van een priester waarop een liefhebber der vrijheid een bloem wil werpen of een traan?

Is er één tombe met de asch van een heilige, waaruit een enkele lichtstraal opstijgt? Indien er een ander leven, een oordeelsdag is, dan zal God dáár niet een mensch naar de martelplaats verwijzen, die hier de martelplaats afschafte.

Zoo was Voltaire die den „Oedipus” schreef op zeventien, „Irene” op drie-en-tachtig jaar, de man die tusschen deze beide treurspelen den arbeid wist op te stapelen van duizend levens!

De Vereeniging **De Dageraad** stelt zich ten doel de bevordering der vrije gedachte tot zedelijke en verstandelijke ontwikkeling van den mensch. (Art. 1 der statuten.)

Het lidmaatschap wordt verkregen door zich aan te melden bij het bestuur. Het minimum der contributie bedraagt één gulden per jaar.

De Dageraad, orgaan der Vereeniging van dien naam, wordt uitgegeven in maandelijksche afleveringen van omstreeks 4 vel druks. Prijs per jaar: voor leden der Vereeniging f 4.— voor niet-leden f 5.—

Voor de koloniën en het buitenland alleen bij vooruitbetaling f 1.— meer.

Voor leden van werklieden-vereenigingen is de prijs f 3.— te betalen in 4 termijnen van 75 cent bij vooruitbetaling.

Men abonneert zich bij den boekhandel, of bij den 2^{den} secretaris, *Rozengracht 44, Amsterdam.*

De Vereeniging **De Dageraad** geeft verder uit:

Ter gedachtenis aan Multatuli, 19 Februari 1892 met facsimilé, een fraai portret en een plaat bij het gebed van den onwetende, 167 bladzijden f 1.50

Giordano Bruno, een martelaar der vrije gedachte. Met afbeelding van zijn standbeeld, onthuld te Rome 9 Juni 1889, 102 bladz. f 0.50.

Michael Servet, een der vele slachtoffers der kalvinistische inquisitie, met portret. f 0.25.

Vrijheid, Een preek van kolonel INGERSOLL. . . . f 0.05.
10 ex f 0.40, 25 ex. f 0.75, 50 ex. f 1.25 fr. p. post.

Dominee, Pastoor of Rabbi? populaire kritiek. (5e Tien-duizendtal) f 0.10.
10 ex. f 0.75, 25 ex. f 1.50, 50 ex. f 2.50; 100 ex. f 4.— fr. p. post.

Vliegende Blaadjes van De Dageraad, No. 1. Heden-daagsche Wonderen. No. 2. Hemel-Loodsen. Prijs 1 Cent.

Deze blaadjes zijn, uitsluitend bij honderdtallen, verkrijgbaar, à 50 Cent per honderd, zonder verdere korting voor boekhandelaren.

De Vereeniging **De Dageraad** geeft verder uit:

Mozes of Darwin? door prof. dr. ARN. DODEL-PORT,
hoogleeraar aan de hoogeschool te Zurich. f 0.50.

Dageraad-scheurkalender (1890) Blocs hiervan geb. f 0.40.

De School der toekomst. De opvoeding in het weeshuis
Prévost te Cempuis in het departement Oise (Frankrijk). 36 Bladz.
met twee platen. f 0.20

Tegenstrijdige teksten in den bijbel, vierde herziene druk,
38 bladzijden, in twee kolommen gedrukt, met naschrift aan
dr. ABR. KUYPER. f 0.20.

Proeve van bewerking:

Niemand heeft ooit God gezien.
Joh. 1 : 18.

Denwelken geen mensch gezien
heeft noch zien kan.
1 Tim. 6 : 16.

God is een geest. Joh. 4 : 34.

De zoon zal niet dragen de onge-
rechtigheid des vaders, en de vader
zal niet dragen de ongerechtigheid
des zoons; de gerechtigheid des recht-
vaardigen zal op hem zijn en de god-
deloosheid des goddeloozen zal op
hem zijn. Ezech. 18 : 20.

Het eene geslacht gaat en het
andere geslacht komt, maar de aarde
staat in eeuwigheid.
Pred. 1 : 4.

MOZES nu en AÄRON klommen op-
waarts, ook NADAB en ABIHU en
zeventig van de oudsten Israëls en zij
zagen den God Israëls, en onder zijne
voeten als een werk van saffierstee-
nen, en als de gestaltenis des hemels
in zijne klaarheid. Doch hij strekte
zijne hand niet tot de afgezonderden
der kinderen Israëls, maar zij aten
en dronken, nadat zij God gezien
hadden. Ex. 24 : 9—11.

De Heere zeide voorts... en wan-
neer ik mijne hand zal weggenomen
hebben, zoo zult gij mijne achterste
deelen zien; maar mijn aangezicht zal
niet gezien worden. Ex. 33 : 21, 23.

Die den schuldige geenszins on-
schuldig houdt, bezoekende de on-
gerechtigheid der vaderen aan de
kinderen en aan de kindskinderen
in het derde en in het vierde lid.
Ex. 34 : 7.

De hemel en de aarde zullen
voorbijgaan.
Mark. 13 : 31.

Bovenstaande geschriften zijn bijzonder geschikt voor verspreiding

Bestellingen aan den 2^{den} secretaris worden alleen uitgevoerd, wan-
neer zij vergezeld gaan van het volle bedrag per postwissel of in
postzegels. (Dit geldt niet voor den Boekhandel.)
